Inițiative legislative privind studiul arheologic și protejarea patrimoniului din perioada interbelică*

Răzvan GHIȘA**

Secolul XX a reprezentat fără doar și poate o piatră de hotar în dezvoltarea studiului arheologic românesc. Pe măsură ce arheologia s-a transformat într-o adevărată știință, s-au preluat noi metode de lucru și s-a elaborat o adevărată bibliografie de specialitate care să fie urmată de generaţiile de arheologi ulterioare. Mai mult, începând cu secolul mai sus menţionat, are loc o diversificare a domeniilor de activitate în care activează arheologii: se trece dincolo de epoca clasică greco-romană și se exercită un interes tot mai crescut pentru ruinele preistorice[1], protoistorice sau medievale.

Concomitent cu dezvoltarea domeniului, statul manifestă un interes tot mai crescut pentru elaborarea unei legislaţii minuţioase menite să protejeze patrimoniul și studiul arheologic. Demersul nu este unul specific secolului XX, ci se manifestă încă de la apariţia interesului pentru antichităţi pe teritoriul Ţărilor Române, însă el este mult mai vizibil și încărcat de însemnătate odată cu împlinirea idealului naţional după 1918. Acest lucru este ușor de înţeles dacă admitem noile realităţi teritoriale, sociale și etnice de după Marea Unire. Deoarece arheologia a devenit un mijloc justificativ al noilor realităţi, dar și un instrument deosebit de util în scrierea istoriei naţionale – mai cu seamă în lipsa altor izvoare

* Studiu realizat în cadrul proiectului PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0134 – Trasee și convergenţe naţionale și culturale: Transilvania și Basarabia, finanţat de Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS – UEFISCDI, în cadrul PNCDI IV.

** Doctorand, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade" din Târgu Mureș

[1] Cazul lui Vasile Pârvan ilustrează perfect această diversificare. Vezi Marius Grec, *Arheologia, între Știință și Pasiune*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2009, p. 52.

scrise – cercetarea vestigiilor „nu poate fi lăsată la voia întâmplării și a bunului plac, ci ea trebuie întreprinsă de specialiști, capabili să înțeleagă și să preleveze cât mai multe informații despre contextul de descoperire al anumitor artefacte”[2].

Cu toate acestea, în ciuda numeroaselor proiecte elaborate în perioada interbelică, doar o parte dintre ele au fost adoptate efectiv ca legi[3], ceea ce a generat dificultăți în constituirea unui cadru legislativ unitar, menit să protejeze patrimoniul și să sprijine studiul arheologic. Aceasta explică de ce, în majoritatea domeniilor de activitate ale statului, se observă o centralizare, în timp ce în cazul studiului arheologic persistă un grad de descentralizare. De aceea, în ciuda progreselor semnificative din perioada interbelică, cadrul legislativ al vremii trebuie privit cu o anumită rezervă, întrucât nu a reușit să răspundă pe deplin problemelor generate de integrarea noilor provincii.

Studiul de față se înscrie în sfera acestor preocupări, propunând o analiză cantitativă, dar și comparativă, acolo unde contextul o impune, a principalelor legi și proiecte legislative elaborate în perioada interbelică. Pentru o înțelegere mai amplă, cercetarea va aborda, de asemenea, momente-cheie și acte normative ale secolului al XIX-lea, cu scopul de a surprinde evoluția cadrului legislativ și transformările generate de reglementările specifice perioadei interbelice. Totodată, legislația secolului XX trebuie interpretată în acord cu cea a secolului al XIX-lea, întrucât aceasta din urmă nu a fost în toate cazurile abandonată, ci, dimpotrivă, adaptată și dezvoltată.

Preocuparea pentru antichități pe teritoriul țărilor române se manifestă încă din epoca iluministă, dar capătă consistență și amploare în secolul al XIX-lea. Astfel, încă din timpul Regulamentelor Organice se regăsesc primele mențiuni referitoare la arheologie: „Arheologia se va învăța ca suplement la cursul de literatură grecească și elinească și de istorie veche”[4]. La scurt timp după, grație donației banului Mihalache Ghica[5], se pun bazele primei instituții muzeale de pe teritoriul Țării Românești, cu profil dedicat antichităților și istoriei naturale, instituție care reprezintă precursoarea actualului Institut de Arheologie „Vasile Pârvan”[6]. Ulterior înființării, instituția devine titularul de drept al tutu-

[2] Corina Borș, *Protejarea patrimoniului arheologic din România. Despre situri și monumente arheologice din perspectiva evoluției cadrului legislativ în context european*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, p. 32.

[3] Cea mai relevantă și importantă în acest sens este *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice,* în „Monitorul Oficial”, nr. 82/28 iulie 1919.

[4] Attila László, *Introducere în arheologie,* Iași, Casa editorială Demiurg, 2006, p. 56. Apud Corina Borș, *op. cit.*, p. 40.

[5] Alexandru Păunescu, Irina Casan-Franga, Petre Diaconu, *Începuturile arheologiei românești. Istoricul Muzeului Național de Antichități,* în „SCIVA”, 35, nr. 1, Ianuarie-Martie, 1984, p. 3.

[6] Întemeiat ca Institutul de Arheologie din București în 1956, numit „Vasile Pârvan” din 1994.

ror descoperirilor întâmplătoare de pe teritoriul Țării Românești. Prin Decretul domnitorului Cuza din 1864[7], muzeul intră într-o nouă etapă: pe lângă expunerea colecțiilor donate, devine responsabil cu realizarea studiilor arheologice, organizarea excursiilor de cercetare și documentarea sistematică a obiectelor descoperite. Această perioadă marchează trecerea de la etapa anticarilor la etapa romantică a arheologiei, ultima fază înainte ca disciplina să se constituie în adevărată știință. În contextul postrevoluționar al anului 1848, accentul se pune pe scrierea istoriei naționale, ceea ce explică importanța dezvoltării metodice a arheologiei și a instituționalizării acesteia.

Tocmai de aceea, politica legislativă a statului nu ar fi putut fi implementată fără contribuția unor personalități dedicate domeniului. Deși pentru perioada respectivă este impropriu să le atribuim titulatura de specialiști, aceste figuri constituie, în mod incontestabil, pionierii arheologiei românești, având un rol esențial în conturarea cadrului legislativ necesar dezvoltării disciplinei. În acest sens, merită cel puțin menționate personalități precum Alexandru Odobescu, primul redactor al unui curs de arheologie[8] și autor al unei monografii importante privind Tezaurul de la Pietroasa[9]; Grigore Tocilescu[10], director al Muzeului Național de Antichități între anii 1881–1909 sau Cezar Bolliac, membru al Comitetului Arheologic[11], înființat în 1864 pe lângă Muzeul Național de Antichități.

Dacă momentele și personalitățile menționate se referă mai degrabă la Vechiul Regat, orice analiză de ansamblu a evoluției cadrului legislativ interbelic trebuie realizată în concordanță cu realitățile provinciilor recent încorporate în 1918. Spre deosebire de Vechiul Regat, în aceste teritorii nu s-au înregistrat progrese semnificative în studiul arheologic, ci au fost înființate în principal instituții menite să protejeze descoperirile existente[12]. Excepție face

[7] Primul regulament de funcționare al Muzeului Național de Antichități. Decretul Nr. 1648 din 25 noiembrie 1864.

[8] A. I. Odobescu, *Cursu de acheologia. Istoria Archeologiei. Studiu introductiv la această știință*, București, Editura Științifică, 1961. Cursul universitar de istoria arheologiei, publicat inițial în 1877, a fost republicat integral în ediția din 1961, utilizată aici. Ediția din 1919, realizată de Constantin Damianovici, prezintă anumite omisiuni. Ediția din 1961 include transcrierea grafiei vremii și un studiu introductiv al lui Dumitru Tudor, păstrând fidel conținutul original.

[9] Idem, *Le trésor de Pétrossa. Étude sur l'orfèvrerie antique*, Paris, Éditeur J. Rothschild, 1889.

[10] Pentru mai multe detalii privind activitatea lui Grigore Tocilescu, vezi Mijomir Mecu, „Grigorie G. Tocilescu (1850–1909), inițiatorul arheologiei clasice științifice în România", în Alexandru Barnea (coord.), *Arheologia clasică în România. Primul secol*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003, pp. 71–140.

[11] Cf. Oana Damian, *De la Muzeul Național de Antichități la Institutul de Arheologie «Vasile Pârvan»,* Istoric – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" (accesat la 1 septembrie 2025).

[12] Corina Borș, *op. cit.*, p. 50.

Transilvania[13], unde săpăturile sistematice și elaborarea mai multor repertorii arheologice erau deja în curs.

Rezumând meritele secolului al XIX-lea se impune sublinierea câtorva idei suplimentare care, prin legătura lor directă cu legislația ulterioară, pregătesc trecerea către analiza inițiativelor din secolul XX. Sfârșitul de secol nu doar că transformă funcția principală a Muzeului Național de Antichități, din una pur colecționară într-una activă, responsabilă de dirijarea și coordonarea studiilor arheologice, dar marchează și apariția, pentru prima dată, a două legislații mai cuprinzătoare pentru protejarea patrimoniului. Este vorba așadar de cele două rezoluții adoptate în 1892: *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice*[14] și *Legea pentru restaurarea și conservarea monumentelor antice*[15].

Textul celor două legi se distinge de această dată printr-o redactare mult mai amplă și elaborată decât în cazul celor precedente. Astfel, încă de la primul articol se stipulează că „nimeni nu poate face săpături pentru descoperirea monumentelor sau obiectelor antice fără autorizația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice"[16]. Această autorizație se va acorda, după prezentarea dovezii apartenenței terenului și după înștiințarea în prealabil a autorităților competente (art. 2 și 3). Legea reglementează, de asemenea, regimul de proprietate asupra descoperirilor (art. 6) și stabilește sancțiuni pentru distrugerea sau înstrăinarea bunurilor. Spre deosebire de legislațiile ulterioare, unde sancțiunile sunt clar determinate, în acest caz, acestea erau stabilite proporțional cu valoarea obiectelor (art. 7). Pentru a asigura o aplicabilitate mai eficientă a legii, se hotărăște instaurarea unei comisii „consultative compusă din bărbații cei mai competenți în științe arheologice și istorice". Această comisie formată din doi membri ai Academiei Române, directorul Muzeului de antichități din București și un arhitect, purta numele de „Comisia monumentelor publice" și avea sediul în București[17].

Comisia Monumentelor Publice, care avea să devină Comisia Monumentelor Istorice, s-a dovedit un for de o importanță deosebită în aplicarea legislațiilor ulterioare. Încă de la apariția acesteia, unul dintre principalele atribute a fost „relația monumentului cu mediul dat, cu contextul istoric"[18]. Nu în ultimul

[13] Mircea Babeș, *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România,* în „SCIVA", nr. 3, iulie-septembrie, 1981, p. 323.

[14] *Ibidem,* p. 227.

[15] Ambele legislații au intrat în vigoare odată cu publicarea în „Monitorul Oficial", nr. 187/24 noiembrie 1892.

[16] *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice,* în „Monitorul Oficial", nr. 187/24 noiembrie 1892.

[17] Mihai Niculaescu, *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice – prima lege de patrimoniu,* în „Valachica – Studii și cercetări de istorie și istoria culturii", nr. 9/1977, p. 454.

[18] Ioan Opriș, *Comisiunea Monumentelor Istorice,* București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 23.

rând, „reglementarea prin lege a circulaţiei valorilor cultural-istorice şi artistice, măsurile de protecţie impuse de lege pentru conservarea şi restaurarea lor, a permis să se înceapă valorificarea ştiinţifică a patrimoniului naţional”[19], lucru ce se va dovedi deosebit de util în demersul statului român din perioada interbelică, atât pentru diseminarea și promovarea ideilor de continuitate istorică, cât și pentru argumentarea noilor realităţi teritoriale, în contextul transformării României într-un stat multietnic.

Tocmai de aceea, reglementările legislative adoptate în anul 1892 rămân deosebit de relevante. Legislaţiile elaborate în secolul XX nu doar că se sprijină pe aceste norme, dar funcţionează concomitent în anumite situaţii. Nu este întâmplător că Vasile Pârvan, considerat părintele arheologiei românești, sublinia încă din 1906 necesitatea unei bune organizări a Muzeului Naţional și a unei biblioteci specializate, argumentând că „trebuie să se înţeleagă şi la noi că antichităţile nu-s sport, ci o ştiinţă”[20].

În acest sens, Vasile Pârvan s-a preocupat încă de la preluarea funcţiei de director al Muzeului Naţional de Antichităţi[21] de instituirea unui program bine definit, atât pentru cercetarea arheologică, cât și pentru protejarea patrimoniului. Viziunea sa avea să fie susţinută în mod direct prin adoptarea Legii din 1913[22], act normativ care consolidează autoritatea Comisiunii și pune un accent sporit pe necesitatea protejării patrimoniului, întrucât „conservarea unui monument istoric consistă în apărarea lui contra vremurilor ori a oamenilor”[23]. În acest sens, pentru a acoperi noile necesităţi, se consideră necesar instituirea unui corp de specialiști pe lângă Comisiune „care să răspundă de anumite servicii indispensabile bunei sale funcţionări și îndeplinirii atribuţiilor ce îi revin prin lege”[24].

O altă prevedere semnificativă a Legii din 1913 se referă la protecţia juridică a monumentelor. Spre deosebire de Legea din 1892, care garanta doar o protecţie temporară, noul act normativ instituie o procedură sistematică de inventariere a monumentelor istorice. Astfel, niciun monument sau ruină inclusă în inventarul general nu poate fi restaurat, cercetat, modificat sau demolat fără

---

[19] Mihai Niculaescu, *op. cit.*, p. 459.

[20] Vasile Pârvan, *Câteva cuvinte cu privire la organizaţia provinciei Dacia traiana, cu prilejul unei cărţi noi asupra acestei cestiuni*, în „Convorbiri literare”, 40, 1906, nr. 8 (aug.), pp. 747–776; Apud Alexandra Ștefan, *Vasile Pârvan, istoric al antichităţii clasice în România, fondator al şcolii naţionale de arheologie şi epigrafie,* în „SCIVA”, 33, nr. 3, iulie-septembrie, 1982, p. 306.

[21] În 1910, fiind precedat de George Murnu.

[22] *Lege pentru conservarea şi restaurarea monumentelor istorice,* în „Monitorul Oficial”, nr. 21/28 aprilie 1913.

[23] Șt. Radu, *Monumentele, locuinţa şi credinţa*, București, 1922, p. 43. Apud Ioan Opriș, *op. cit.*, p. 57.

[24] Cezara Mucenic, *Legislaţia privind Monumentele Istorice din România, 1892–1992,* în „Revista Monumentelor Istorice”, nr. 2, 1992, p. 16.

autorizarea Comisiunii Monumentelor Istorice (art. 10). De aici decurge și procedura prin care aceste monumente pot fi cercetate. Întrucât, „arheologia este mâna dreaptă pentru studierea monumentelor istorice”[25], pentru prima dată se prevăd fonduri anuale pentru săpături, asigurate de Casa Monumentelor Istorice, instituţie înființată concomitent cu această lege.

În final, o altă noutate a Legii din 1913 privește sancțiunile pentru nerespectarea prevederilor privind monumentele istorice. Legea stabilește valori precise în cazul distrugerii monumentelor sau ruinelor clasate, conform articolului 10, care prevede că: „Orice restaurare sau reparare, cum și orice căutare întreprinsă fără autorizaţia[26], se va pedepsi cu amendă de la 100–5.000 lei și cu cheltuiala repunerii monumentului sau ruinei în starea primitivă”[27].

Legea din 1913, deși adoptată în perioada antebelică, poate fi considerată prima reglementare legislativă cu caracter modern, întrucât cuprinde prevederi referitoare la aproape toate aspectele legate de protecţia patrimoniului, cât și reglementări despre regimul săpăturilor arheologice. Analizată în detaliu, legea evidenţiază evoluţia cercetării arheologice pe teritoriul României. Pentru prima dată de la apariţia studiului arheologic în spaţiul românesc, acesta se apropie de nivelul practicilor occidentale, atât din perspectiva metodei, cât și a reglementărilor legislative. Mai mult, în cadrul studiului propus ea trebuie analizată comparativ cu prima legislaţie apărută pe teritoriul României după Primul Război Mondial, după desăvârșirea idealului naţional.

Odată cu încheierea Primului Război Mondial, România se confruntă cu noi realităţi teritoriale: Vechiul Regat integrează provincii[28] cu tradiţii istorice distincte și cu legislaţii diferite sau insuficiente în numeroase privinţe. În consecinţă, statul român iniţiază rapid elaborarea unor reglementări menite să uniformizeze aceste discrepanţe. Protecţia patrimoniului și studiul arheologic nu fac excepţie, astfel că, încă din 1919[29], apare prima lege în domeniu. Cu toate acestea, efectele sale se vor dovedi limitate, discrepanţele fiind dificil de depășit, ceea ce explică menţinerea unei oarecare descentralizări.

Deși adoptată imediat după război, legea beneficiază de o deschidere remarcabilă. Bazată în mare parte pe prevederile Legii din 1913, aceasta introduce însă și modificări semnificative: extinde măsurile de protecţie și conservare,

---

[25] Ioan Opriș, *op. cit.*, p. 56.

[26] Autorizaţia prealabilă a Comisiunii Monumentelor Istorice

[27] *Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice,* în „Monitorul Oficial”, nr. 21/28 aprilie 1913, p. 885.

[28] Keith Hitchins, *România: 1866–1947,* București, Editura Humanitas, 2023, pp. 320–332.

[29] *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice,* în „Monitorul Oficial”, nr. 82/28 iulie 1919 (Decretul-lege este dat de Ferdinand I la 24 aprilie 1919).

consolidează rolul Muzeului Naţional de Antichităţi şi instituie secţiuni regionale ale Comisiunii. Aceste reforme erau necesare pentru a răspunde „condiţiilor noi create de cadrul României Mari”[30]. Deși înlocuiește legea precedentă, anumite prevederi sunt păstrate. Autoritatea competentă rămâne Comisiunea Monumentelor Istorice, sub supravegherea Ministerului Instrucţiunii Publice şi al Cultelor (art. 1), iar orice săpătură sau intervenţie asupra monumentelor poate fi realizată numai cu autorizaţia acestei Comisii (art. 2b). Se menţine, de asemenea, alocarea anuală de fonduri pentru săpături, asigurate din bugetul aceleiași instituţii menţionate anterior (art. 12a), în timp ce sancţiunile pentru distrugerea monumentelor rămân similare celor prevăzute de legislaţia antebelică. De această dată, pentru a asigura o protecţie mai eficientă a monumentelor, legea prevede obligaţia păzirii acestora de către autorităţile statului. Nerespectarea acestei prevederi atrage sancţiuni, conform articolului 5:

„Serviciile Statului, judeţelor şi comunelor sau stabilimentelor publice sunt ţinute să asigure paza și conservarea monumentelor sau obiectelor clasate, în cazul când nu s-au luat măsuri speciale în acest sens. Cheltuielile aferente sunt în sarcina lor. Funcţionarii administrativi, silvici, domeniali, inginerii Statului, judeţelor sau comunelor, cum și membrii corpului didactic și ai clerului, sunt îndatoraţi de a comunica Comisiunii orice abatere de la legea de faţă. Orice păzitor care va lăsa să se distrugă, mutileze sau înstrăineze un monument sau un obiect aflat în paza lui, va fi pedepsit cu închisoare de la 8 zile până la 3 luni, sau cu o amendă de la 10–500 lei, sau cu amândouă pedepsele împreună”[31].

Dacă aceste prevederi reprezintă principalele prerogative preluate, există totuși și diferenţe semnificative, determinate de noile realităţi culturale. Astfel, Comisiunea dobândește o mai mare independenţă, membrii săi fiind selectaţi din rândul celor mai înalte foruri, și nu doar numiţi de minister, conform articolului 9: „Prima Comisiune ce va fiinţa după noua lege va fi compusă, precum urmează: un membru desemnat de Academia Română, directorul general al Arhivelor Statului, directorul Muzeului de antichităţi și 2 membri desemnaţi de Minister, dintre cari unul va fi un profesor al școalei de arhitectură”[32]. La rândul lor, aceşti membri vor desemna alţi patru, iar structura Comisiei se reînnoiește cu o treime la fiecare trei ani, prin tragere la sorţi.

Elaboratorii *Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice*, împreună cu autorităţile statului român, au identificat corect problemele ce puteau să apară din încercarea de a uniformiza politicile privind protejarea

[30] Ioan Opriș, *op. cit.*, p. 57.

[31] *Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice,* în „Monitorul Oficial”, nr. 82/28 iulie 1919, pp. 8–9.

[32] *Ibidem,* p. 10.

patrimoniului și studiul arheologic într-un interval relativ scurt. În consecință, spre deosebire de alte legislații interbelice care urmăreau aducerea tuturor provinciilor recent integrate la același nivel, în acest domeniu se menține o anumită descentralizare, evidențiată cel mai clar în articolul 10[33]. Conform acestui articol, se instituie Comisii Regionale[34], consolidând rolul Comisiei Monumentelor Istorice și oferindu-i posibilitatea de „a-și transfera o parte din autoritate secțiunilor regionale pe baza unui regulament special aprobat de minister"[35]. Rațiunea creării regionalelor a fost eminamente practică (pentru a oferi o protecție mai sporită a monumentelor în teritoriu), dar totodată a ținut seama „de specific, tradiții, inițiativa și orgoliul local, de posibilitatea antrenării comunitare într-o atât de amplă și complexă lucrare"[36]. Așa se explică menținerea unui regim descentralizat în acest domeniu.

Reforma instituită prin legea din 1919 a rămas în vigoare pe întreaga perioadă interbelică, constituind fundamentul juridic pentru desfășurarea săpăturilor arheologice și protecția monumentelor. Abia în 1948, odată cu desființarea Comisiunii Monumentelor Istorice[37], această legislație a fost abandonată, ceea ce a determinat, pentru o perioadă, dacă nu un declin, cel puțin un îngheț al progreselor înregistrate[38].

Inițiative legislative privind protejarea patrimoniului au mai existat în perioada interbelică. Deși legea analizată anterior rămâne singura adoptată, alte propuneri au fost formulate însă, din păcate pentru studiul arheologic din România, acestea au rămas la stadiul de proiect, iar efectele lor se resimt și în prezent. Cel mai ambițios dintre aceste proiecte are în centru o nouă generație de arheologi, majoritatea formați în Occident, în cadrul instituțiilor românești înființate imediat după încheierea Primului Război Mondial. Desigur, ne referim aici la Accademia di Romania din Roma[39] și la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses[40].

Tradiția trimiterii tinerilor români la studii în Occident nu era una recentă,

[33] *Ibidem,* p. 11.

[34] Sunt create astfel de Comisii la Chișinău, Cernăuți, Lugoj, Craiova și Cluj.

[35] Cezara Mucenic, *op. cit.,* p. 14.

[36] Ioan Opriș, *op. cit.*, p. 159.

[37] Decretul Nr. 2223, în „Monitorul Oficial", 29 decembrie 1947.

[38] Pentru o privire detaliată, vezi Marius Cosac, *Cercetarea arheologică și activitatea muzeelor de istorie din România în documente ale fostei securități,* Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023.

[39] George Lăzărescu, *Prezențe românești în Italia*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995; Idem, *Școala Română din Roma,* București, Editura Fundației Culturale Române, 2002; Mihai Bărbulescu, Damian, M. Iulian, Veronica Turcuș, *Accademia di Romania din Roma 1922–2012,* Roma, Accademia di Romania, 2012; Constantin Liviu Demeter*, Evoluția Școlii Române din Roma în timpul directoratului Vasile Pârvan*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2022.

[40] Vasile-George Ursu, *Școala Română din Paris (Fontenay-aux-Roses) – file semnificative din istoria unei instituții românești dispărute în negura timpului,* în „PLURAL" vol. 7, nr. 1, 2019, pp. 18–33.

iar cele două centre înființate se înscriau firesc în continuitatea acestei tradiții, reprezentând forma instituționalizată a practicilor începute în secolul XIX sau chiar anterior. Prin deschiderea unor asemenea instituții, România se înscrie practicii occidentale de a întreține institute în marile centre culturale – în special la Roma – și, totodată, consolidează legăturile tinerilor români cu mediul academic european, oferindu-le un cadru stabil și necesar formării. Tocmai de aceea, odată reveniți în țară după cercetări desfășurate în unele dintre cele mai importante situri arheologice europene și conștienți de necesitatea unei legislații coerente pentru protejarea patrimoniului și susținerea cercetării arheologice, numeroși bursieri ai institutelor menționate (în special cei ai Accademiei di Romania din Roma) au sprijinit și s-au implicat activ în elaborarea și promovarea unui proiect atotcuprinzător.

Din fericire, acest demers laborios s-a păstrat în Arhiva Istorică a Muzeului Național de Antichități[41], fapt ce permite astăzi analiza și dezbaterea în detaliu a textului redactat. Documentul în discuție este cunoscut sub denumirea de *Anteproiect de lege pentru ocrotirea monumentelor antice, pentru întemeierea Colegiului Arheologic și a Comisiunii Arheologice a României și pentru organizarea muzeelor de antichități*[42]. Structurat pe 86 de articole, forma finală a textului *Anteproiectului*, este redactată în anii 1936–1937, de către membri Colegiului Arheologic Român[43]. Atenția minuțioasă acordată de membri în procesul de elaborare face ca acest anteproiect să reprezinte cel mai ambițios demers legislativ al perioadei interbelice, întrucât acoperă, dacă nu în totalitate, cel puțin aproape toate domeniile esențiale ale protecției patrimoniului și ale cercetării arheologice. Mai mult, deși urmărește înlocuirea legislațiilor anterioare (mare parte dintre ele menționate deja), demersul propus de Colegiul Arheologic se sprijină pe acestea. În acest sens, pe marginea stângă a textului sunt indicate sursele, respectiv legile care au constituit fundamentul redactării anumitor articole[44].

Încă din primele articole ale Anteproiectului sunt stabilite cadrele legale pentru efectuarea săpăturilor și cercetărilor arheologice. Se face o distincție între săpăturile oficiale (art. 3a), care puteau fi realizate exclusiv de Comisiunea

[41] Arhiva MNA – Mapa nr. 8 – Dosar I. Apud Alexandru Păunescu, *Din Istoria arheologiei românești pe baza unor documente de arhivă,* București, Editura AGIR, 2003, p. 85.

[42] Textul integral poate fi consultat la adresa: Anteproiect de lege, (accesat la 12 septembrie 2025) sau în Alexandru Păunescu, *op. cit.*, pp. 88–101.

[43] Organism fondat prin Adunarea din 23 noiembrie 1935. Cf. Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 102.

[44] Alături de actele normative românești (1892, 1913, 1919), anumite articole fac referire și la legislația italiană (Legea italiană din 1909, Proiectul de lege italian din 1928), ceea ce se explică prin componența Colegiului Arheologic, preponderent alcătuit din foști bursieri ai Accademiei di Romania din Roma.

Arheologică a României la inițiativa statului, și săpăturile autorizate (art. 3a), efectuate la inițiativa persoanelor private. În orice caz, și cercetările din a doua categorie trebuiau să se desfășoare în prezența unui membru al Comisiei. Un alt aspect deosebit de important, prevede că, deși săpăturile oficiale pot fi efectuate exclusiv de membrii Colegiului Arheologic, „în chip excepțional ele pot fi încredințate și altor persoane care au o pregătire de specialitate în domeniu dovedită prin titlul de licențiat într-o specialitate arheologică sau înrudită cu arheologia ori prin titlul de fost membru al Școlilor Române din Roma și din Franța”[45]. Analizând componența membrilor Colegiului la Adunarea constitutivă, se observă că majoritatea îndeplineau ambele criterii. Personalități precum Constantin Daicoviciu, Radu Vulpe, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, Vladimir Dumitrescu sau Emil Panaitescu nu doar că au desfășurat stagii de pregătire la Roma, dar au constituit și repere esențiale pentru dezvoltarea studiului arheologic interbelic și pentru întreaga tradiție a cercetării românești în domeniu.

Pentru a preveni situațiile frecvent întâlnite pe teritoriul țărilor române în secolul XIX, când descoperirile întâmplătoare erau fie distruse[46], fie înstrăinate, proiectul actual include articole care reglementează în mod direct regimul acestor descoperiri (art. 26–28). Pentru a stimula predarea descoperirilor întâmplătoare autorităților statale, proiectul prevedea pentru prima dată acordarea unui premiu „fixat de Comisiunea Arheologică a României după importanța descoperirii”[47]. Încălcarea acestor prevederi atrăgea și sancțiuni bănești semnificativ mai mari decât cele prevăzute de legislațiile anterioare (art. 48)[48]. În acest mod, *Anteproiectul* propus de elevii și colaboratorii lui Vasile Pârvan, se încadrează în sfera legislațiilor moderne în sensul deplin al termenului, stimulând implicarea activă a populației în valorificarea patrimoniului. Trecând dincolo de intervalul cronologic propus, dar păstrând implicațiile, merită cel puțin menționat faptul că prima reglementare juridică în domeniul protejării patrimoniului din România postdecembristă preia referințe esențiale legate de regimul descoperirilor și protecția siturilor din proiectul interbelic[49].

---

[45] Art. 5 al *Anteproiectului de lege pentru ocrotirea monumentelor antice, pentru întemeierea Colegiului Arheologic și a Comisiunii Arheologice a României și pentru organizarea muzeelor de antichități.* Apud Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 89.

[46] Ilustră este situația Tezaurului de la Pietroasa, care a trecut prin multiple circulații înainte ca autoritățile să intre în posesia lui. Vezi Mihai Bărbulescu, *Istoria arheologiei în România*, București, Editura Academiei Române, 2022, pp. 18–21.

[47] Art. 29 al *Anteproiectului de lege pentru ocrotirea monumentelor antice, pentru întemeierea Colegiului Arheologic și a Comisiunii Arheologice a României și pentru organizarea muzeelor de antichități.* Apud Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 93.

[48] *Ibidem,* p. 96.

[49] O.G. Nr. 43/2000, în „Monitorul Oficial”, nr. 45/ 31 ianuarie 2000.

Nu în ultimul rând, în timp ce prima parte a textului se concentrează asupra reglementărilor referitoare direct la patrimoniu și la studiul arheologic, a doua parte tratează instituirea Colegiului Arheologic (art. 55–61) și crearea Comisiunii Arheologice a României (art. 62–73)[50]. Statutul Colegiului Arheologic reiese deja din articolele menţionate anterior. Un aspect deosebit de interesant, care reflectă rigoarea și stricteţea proiectului legislativ propus, este reglementat în articolul 61, unde se stipulează că „nu vor putea fi numite în Colegiul Arheologic persoanele care vor fi suferit o penalitate pentru contravenţii și delicte împotriva prevederilor legii pentru ocrotirea monumentelor și obiectelor antice”[51]. În ceea privește Comisia Arheologică a României, ea se creează ca un organism diferit faţă de Comisiunea Monumentelor Istorice, cele două colaborând atunci când situaţia o impunea[52]. Forul nou creat se va afla sub autoritatea Ministerului Cultelor și Artelor (art. 62), principalele sale obiective și atribuţii fiind inventarierea bunurilor mobile și imobile de pe teritoriul României, conducerea și supravegherea săpăturilor arheologice, precum și contribuţia, prin publicaţii, la dezvoltarea programului de studii ştiinţifice asupra antichităţilor naţionale. În virtutea acestei ultime atribuţii, conform articolului 71, Comisiunea va prelua asupra sa periodicul instituit de Vasile Pârvan, *Dacia*[53].

Din păcate pentru arheologia românească și pentru cadrul legislativ aferent, anteproiectul propus de acești specialiști nu a fost niciodată adoptat ca lege. Ultima întrunire a Colegiului a avut loc în 1938[54], iar după această dată nu există documente care să ateste continuarea activităţii organismului. Rămâne, astfel, doar o consideraţie pur ipotetică și teoretică să ne întrebăm ce s-ar fi întâmplat dacă demersul ar fi fost adoptat ca lege. Cu toate acestea, meritul generaţiei de arheologi formate în perioada interbelică rămâne unul de impact vizibil, manifestându-se chiar și dincolo de constrângerile și cenzura impuse de regimul comunist. În ciuda tuturor neajunsurilor legislative care au marcat

---

[50] Articolele complementare, până la articolul 83, se referă la statutul și activitatea muzeelor, ultimele trei constituind dispoziţii finale care abrogă orice alte legi aflate în contradicţie cu prevederile proiectului.

[51] Art. 61 al *Anteproiectului de lege pentru ocrotirea monumentelor antice, pentru întemeierea Colegiului Arheologic și a Comisiunii Arheologice a României și pentru organizarea muzeelor de antichităţi.* Apud Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 98.

[52] În cazul în care data unui obiect mobil sau imobil nu poate fi clar determinată în sensul articolului 1 din prezenta lege.

[53] „Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie”, din 1957 „Dacia. Revue d’archéologie et d’histoire ancienne”.

[54] Ioan Opriș, *Geneza Comisiei Naţionale de Arheologie,* în „Muzeul Naţional”, nr. 19, 2007, pp. 346–347.

perioada interbelică, acest interval are totuși meritul de a crea o legătură absolut necesară între „nivelul ştiinţific în materie de arheologie (în special pentru epoci diferite de cea clasică, greco-romană) și posibilitatea de formulare a unui cadru juridic coerent”[55].

Dezbaterile privind cadrul legislativ destinat protejării patrimoniului și reglementării studiului arheologic continuă și astăzi, la mai bine de trei sferturi de secol de la elaborarea ultimului proiect de lege interbelic. În ciuda progreselor semnificative realizate în acest domeniu, adesea înregistrate doar ca urmare a alinierii la legislaţiile europene sau internaţionale, arheologia românească continuă să se confrunte cu aceleași probleme: insuficienţa fondurilor alocate săpăturii, arheologii se află în același stagiu organizatoric, în timp ce Comisia Arheologică are doar rol consultativ, propunerile ei fiind adesea amânate sau ignorate de către factorul decizional.

[55] Corina Borș, *op. cit.*, p. 69.